

Archeologisch bureauonderzoek

**Hoofdweg 133, Schildwolde,
gemeente Midden-
Groningen (GR).**

december 2022

Versie 2 (definitief)

In opdracht van:
MVM advisering

Colofon

Laagland Archeologie Rapport 958

Archeologisch bureauonderzoek Hoofdweg 133 te Schildwolde, gemeente Midden-Groningen (GR)

Auteur: Anne Ponten, Erwin Brouwer

In opdracht van: MVM advisering

Foto's en tekeningen: Laagland Archeologie

Status rapport: definitief

Controle: J.J.A. Wijnen

Autorisatie: E.W. Brouwer

ISSN 2468-4759

Laagland Archeologie BV
Virulyweg 21F-G
7602 RG Almelo

E-mail: info@laaglandarcheologie.nl
KvK-Nummer: 75251876

© Laagland Archeologie BV, Almelo, december 2022

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers. Laagland Archeologie BV aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Samenvatting

Laagland Archeologie heeft in augustus-september 2022 een Archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd aan de Hoofdweg 133 te Schildwolde. Het onderzoek vond plaats in verband met de ruimtelijke procedure rondom de bouw van zestien appartementen. De huidige bebouwing (horecapand) zal worden gesloopt. Het onderzoek is uitgevoerd conform de protocollen SIKB KNA 4002.

Het bureauonderzoek had tot doel een archeologisch verwachtingsmodel op te stellen. Centraal staat daarbij de vraag of en zo ja welke archeologische resten (complextype, datering, diepteligging en gaafheid) in het plangebied kunnen worden verwacht. Hiertoe zijn landschappelijke, archeologische en historische bronnen geraadpleegd.

Het plangebied ligt op een grondmorenerug. Tussen circa 2750 en 1500 voor Chr. raakte de wijde omgeving bedekt met veen. Door de wat hogere ligging raakte het plangebied pas tussen ongeveer 1500 en 500 voor Chr. met veen begroeid. Het veenpakket kon zich handhaven tot in de Late Middeleeuwen, toen de veengebieden in ontginning werden genomen. Bodemkundig ligt het gebied in een zone met laarpodzolgronden. In de omgeving van het plangebied zijn archeologische resten uit de Middeleeuwen – Nieuwe Tijd bekend.

Het huidige Schildwolde is in de 12^e eeuw ontstaan als lintvormig hoogveenontginningsdorp en had een aantal voorgangers. Samenhangend met de veenontginning is het dorp in fasen opgeschoven tot de huidige locatie. Het plangebied ligt vlakbij een oude kerktoeren (uit 1250) en op oude kaarten vanaf 1765 is in het plangebied bebouwing aangegeven. De kans is groot dat het plangebied als sinds de Late Middeleeuwen bebouwd is geweest. De huidige bebouwing in het plangebied dateert uit 1955 - 1967.

Op basis van het bureauonderzoek geldt een lage tot middelhoge verwachting voor het Paleolithicum tot en met het Midden-Bronstijd. Voor de periode Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd geldt een hoge verwachting. De kans is groot dat het bodemprofiel is verstoord, met name op de locatie van de huidige bebouwing maar wellicht ook daarbuiten. Om dit inzichtelijk te krijgen adviseren we vervolgonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek.

Dit advies is overgenomen door de bevoegde overheid, de gemeente Midden-Groningen met dien verstande dat het verkennend booronderzoek dient te worden uitgevoerd door een (prospectie)archeoloog met ervaring in bebouwd gebied. De gemeente wordt hierin vertegenwoordigd door haar deskundige, Stichting Libau.

Mochten tijdens de werkzaamheden onverhoopt toch archeologische resten worden aangetroffen, of resten waarvan redelijkerwijze kan worden vermoed dat het om archeologische resten gaat, dan geldt op grond van de Erfgoedwet (art. 5.10) een meldingsplicht. Dit kan bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE, www.cultureelerfgoed.nl).

Samenvatting	3
1 Inleiding	5
1.1 Aanleiding onderzoek	5
1.2 Afbakening plan- en onderzoeksgebied	5
1.3 Administratieve gegevens	6
1.4 Huidige situatie en toekomstig gebruik	8
1.5 Geplande verstoring	9
1.6 Gemeentelijk beleid	9
1.7 Onderzoeksdoel	9
2 Inventarisatie	10
2.1 Inleiding	10
2.2 Landschappelijke ontwikkeling	10
2.3 Archeologie	12
2.3.1 Bekende archeologische waarden	12
2.3.2 AMK-terreinen	12
2.3.3 Gemeentelijke verwachtingskaart	12
2.3.4 Eerder archeologisch onderzoek	13
2.4 Historie	13
3 Conclusie en verwachtingsmodel	18
3.1 Conclusie	18
3.2 Verwachtingsmodel	18
3.3 Advies	19
literatuur	21
BIJLAGE 1 AMZ-cyclus	23
BIJLAGE 2 Archeologische perioden	24
BIJLAGE 3 Geomorfologische kaart	25
BIJLAGE 4 Actueel Hoogtebestand Nederland	26
BIJLAGE 5 Gemeentelijke archeologische verwachtingskaart	27
BIJLAGE 6 Bodemkaart	28
BIJLAGE 7 Waarnemingen, AMK-terreinen en onderzoeksmeldingen	29
BIJLAGE 8 Verklarende woordenlijst	30

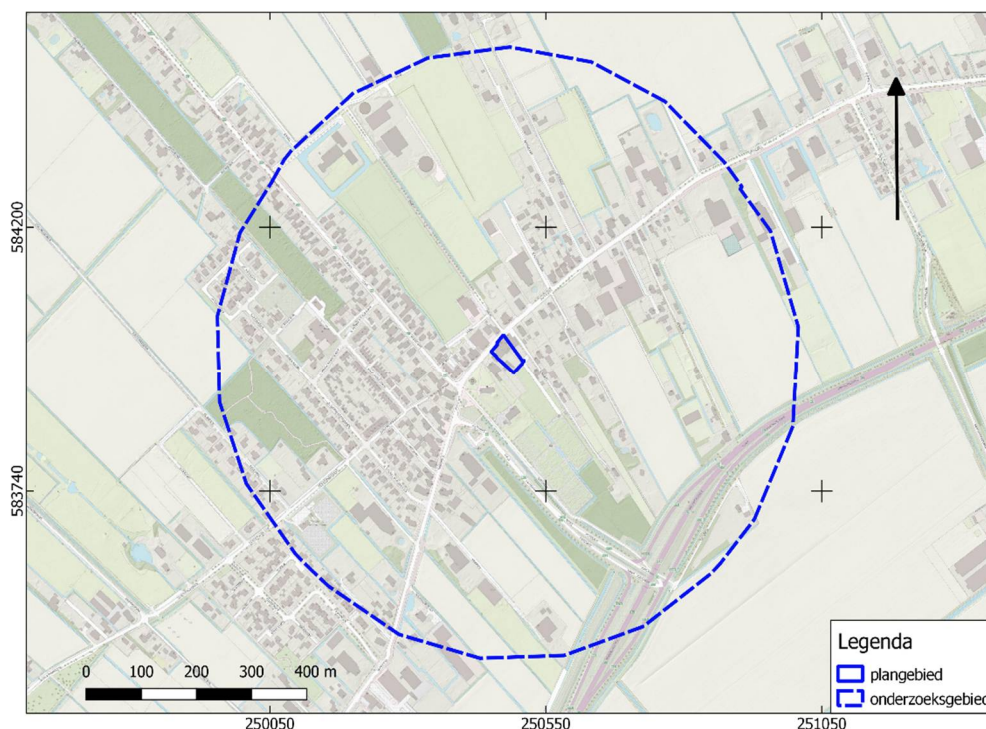
HOOFDSTUK 1 INLEIDING

1.1 AANLEIDING ONDERZOEK

De aanleiding voor het onderzoek vormt de geplande bouw van nieuwe appartementen aan de Hoofdweg 133 te Schildwolde, gemeente Midden-Groningen. (GR). Deze locatie is momenteel bebouwd (horecapand). Voor de bouw is een bestemmingsplanwijziging vereist. De gemeente Midden-Groningen heeft een eigen archeologiebeleid. Op basis van het bestemmingsplan dient archeologisch onderzoek uitgevoerd te worden om aan te tonen dat eventueel aanwezige archeologische waarden niet onevenredig worden of kunnen worden geschaad door de geplande bouwactiviteiten. De opdrachtgever beoogt met het onderzoek de gemeentelijke paraaf te krijgen voor het onderdeel archeologie. Aanvullende wensen zijn niet kenbaar gemaakt.

1.2 AFBAKENING PLAN- EN ONDERZOEKSGBIED

Het plangebied betreft de Hoofdweg 133 in Schildwolde, gemeente Midden-Groningen (GR), zie onderstaande afbeelding.

Afbeelding 1. Ligging van het plan- en onderzoeksgebied. Bron: pdok.nl

Het plangebied heeft een omvang van circa 1800 m². Voor een beter begrip van de bodemkundige omstandigheden en de archeologie van de planlocatie is een groter gebied bestudeerd. Een zone van 500 m rondom het plangebied wordt voldoende geacht om de archeologische potentie van het plangebied in kaart te brengen. Deze zone wordt aangeduid als 'onderzoeksgebied'.

1.3 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	
Provincie	Groningen
Gemeente	Midden-Groningen
Plaats	Schildwolde
Beheerder/eigenaar grond	-
Toponiem	Hoofdweg 133
Kadastrale perceelnummer(s) ¹	1878, 1113
Laagland Archeologie projectnummer	EB-SCHO222
Datum conceptrapportage	15-8-2022
Datum definitief rapport	14-12-2022
XY-coördinaten	250473/584012
	250511/583966
	250491/583945
	250451/583982
Kaartblad ²	7H
Oppervlakte/lengte Plangebied	ca 1800 m ²
Datering	Middeleeuwen - Nieuwe Tijd
Complextype	bewoning (inclusief verdediging)
Onderzoeksmeldingsnr	5283496100
AMK-terrein	n.v.t.
Vondstmeldingsnr.	n.v.t.
Type onderzoek	Archeologisch bureauonderzoek
Datum begin veldonderzoek	n.v.t.
Datum eind veldonderzoek	n.v.t.
Opdrachtgever	MVM advisering
Goedkeuring bevoegde overheid	12 december 2022
Bevoegde overheid	gemeente Midden Groningen
Adviseur namens bevoegde overheid	Stichting Libau

¹ kadastralekaart.com

² www.imergis.nl/htm/opentopo800.htm

Beheer documentatie	E-depot voor de Nederlandse archeologie Archief Laagland archeologie BV
Uitvoerder	Laagland Archeologie BV Virulyweg 21F-G 7602 RG Almelo 06 51 95 35 53
Projectleider/opsteller onderzoek	Anne Ponten/ Erwin Brouwer erwin.brouwer@laaglandarcheologie.nl

Tabel 1. Objectgegevens.

1.4 HUIDIGE SITUATIE EN TOEKOMSTIG GEBRUIK

Het plangebied was tot 2020 in gebruik als een Chinees-Indisch restaurant met terras.³ Het terrein bevat voor zover bekend geen kelders of andere ondergrondse kunstwerken en er zijn geen historisch waardevolle bouwwerken in het plangebied aanwezig.⁴ Het plangebied is momenteel nagenoeg geheel bebouwd of voorzien van terreinverharding (asfalt). In dit stadium is de exacte invulling van de plannen nog niet bekend, anders dan dat er nieuwe appartementen gebouwd gaan worden. De milieutechnische condities, huidige en eventuele nieuwe waterpeil en of en zo ja wie de toekomstige gebruiker(s) wordt/worden zijn in dit stadium evenmin bekend. Onderstaande afbeelding toont de huidige en de gewenste nieuwe situatie.

Afbeelding 2. Huidige situatie (boven) en nieuwe situatie (onder). Bron: pdok.nl

³ Dagblad van het Noorden (dvhn.nl)

⁴ bron: gemeentelijke monumentenlijst

1.5 GEPLANDE VERSTORING

De ingrepen vinden plaats binnen het plangebied. De diepte van de geplande verstoring reikt vermoedelijk overwegend niet dieper dan ongeveer 100 cm –mv. Rioleringsbuizen kunnen dieper aangelegd worden.

1.6 GEMEENTELIJK BELEID

Op grond van het gemeentelijk beleid dient archeologisch onderzoek uitgevoerd te worden. Dit beleid is vertaald in het bestemmingsplan Slochteren – Schildwolde, artikel 41: Waarde – Archeologie 2. In dit artikel staat dat archeologisch onderzoek uitgevoerd moet worden bij bodemverstoringen dieper dan 40 cm -mv en een oppervlakte groter dan 100 m². De omvang van de geplande verstoringen overschrijdt deze vrijstellingsgrenzen.

1.7 ONDERZOEKSDOEL

Het uitgevoerde onderzoek behoort tot de eerste fasen in het huidige archeologische onderzoeksproces (zie bijlage 1). De initiatiefnemer beoogt met het hier uitgevoerde onderzoek te voldoen aan de gemeentelijke regelgeving omtrent archeologisch onderzoek. Het bureauonderzoek heeft tot doel een archeologisch verwachtingsmodel op te stellen aan de hand van bestaande bronnen, en te bepalen of en zo ja welke delen van het plangebied in aanmerking komen voor vervolgonderzoek. Normaliter wordt bij relatief kleine plangebieden een gecombineerd bureauonderzoek en verkennend booronderzoek uitgevoerd. Aangezien het gehele terrein momenteel ontoegankelijk is voor booronderzoek, is in deze fase alleen een bureauonderzoek uitgevoerd.

HOOFDSTUK 2 INVENTARISATIE

2.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk worden de relevante landschappelijke ontwikkeling en huidige bodemkundige situatie beschreven. Tevens wordt ingegaan op de bekende archeologische waarden in de omgeving van het plangebied en de historische situatie. Voor wat betreft de in de tekst genoemde archeologische perioden wordt verwezen naar bijlage 2.

2.2 LANDSCHAPPELIJKE ONTWIKKELING

Het plangebied ligt in het Drentse Zandgebied. Dit gebied is grotendeels gevormd onder invloed van het landijs tijdens de voorlaatste ijstijd (Saalien). Dit deel van Nederland was tijdens deze periode geheel met landijs bedekt. In de onderste laag van de gletsjers werd een mix van klei, zand, leem, grind en grotere keien meegevoerd (keileem). Geologisch wordt dit keileem gerekend tot de Formatie van Drenthe, Laagpakket van Gieten. Langs de randen van de gletsjers ontstonden stuwwallen; het plangebied ligt op een dergelijke stuwwal die in min of meer zuidwestelijke – noordoostelijke richting is georiënteerd en het traject Slochteren – Schildwolde – Hellum – Siddeburen volgt.

Uit geraadpleegde paleogeografische kaarten⁵ (niet weergegeven) blijkt dat tussen 2750 en 1500 v. Chr. de hele omgeving van het plangebied bedekt raakte met veen. De hoge delen van de stuwwal waarop het plangebied ligt lag aanvankelijk nog hoog genoeg om gevrijwaard te blijven. Rond 1500 voor Chr. lagen de hoogste delen van de stuwwal als een langgerekt eiland ten midden van een uitgestrekt veengebied. Pas tussen 1500 en 500 v. Chr. verdwenen ook de hoogste delen van de stuwwal onder het veen. Het veenpakket kon zich handhaven tot in de Late Middeleeuwen, toen op steeds grotere schaal veen werd ontgonnen. Op de geomorfologische kaart (Bijlage 3) is het plangebied niet gekarteerd (bebouwde kom), maar op basis van het omliggende, gekarteerde gebied en andere bronnen (zie onder) kan aangenomen worden dat het terrein op een grondmorenerug (stuwwal) ligt.

De bodem van een grondmorenerug bestaat meestal uit keileem, een mix van kei, leem, zand en grote keien die slecht waterdoorlatend is. Op dit keileempakket zijn later andere afzettingen gevormd, waaronder dekzand.⁶ Op basis van een geologische boring op ongeveer 265 m NO van het plangebied⁷ is een bodemprofiel

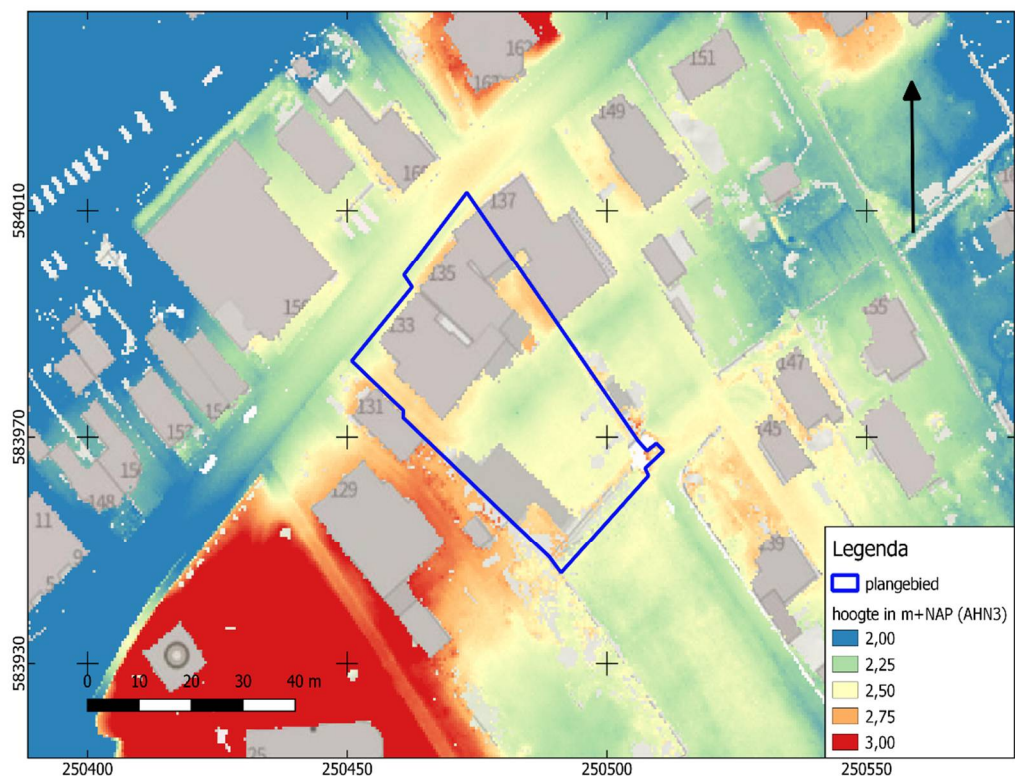
⁵ Vos E.A.

⁶ Geologievannederland.nl

⁷ boring B07H0939

te verwachten waarbij de bovenste 50 cm bestaat uit omgewerkte grond, gevolgd door dekzand (Formatie van Boxtel) tussen 50 – 130 cm –mv. Daaronder liggen gestuwde afzettingen (leem, behorende tot de Formatie van Drenthe, Laagpakket van Gieten).

Op het AHN (Actueel Hoogtebestand Nederland), zie bijlage 4 is te zien dat het plangebied op een lichte verhoging in het landschap ligt die overeenkomt met de grondmorenerug op de geomorfologische kaart. Op onderstaande detailopname van de AHN lijkt sprake van een ophoging onder bestaande bebouwing, maar het is ook mogelijk dat de hogere ligging toegeschreven kan worden aan een restveenpakket op deze locatie.

Afbeelding 3. Detailopname van het plangebied op het AHN.

Bodemkundig (bijlage 6) ligt het gebied in een zone met laarpodzolgronden; leemarm en zwak lemig fijn zand. Een laarpodzol wordt meestal gevormd door een veldpodzolgrond met daarop een dun (< 50 cm) eerddek. Bij het eerddek kan het gaan om een A-horizont die door plaggenbemesting is gevormd maar ook om een humeuze bovengrond die door natuurlijke oorzaken of door bemesting is ontstaan. Hier is vermoedelijk sprake van een antropogeen eerddek, waarbij het oorspronkelijke veenpakket is vermengd met (opgebracht) zand.

Een veldpodzolgrond behoort tot de hydro-zandgronden, waarbij de inspoeling beperkt is als gevolg van relatief hoge grondwaterstanden. De uit- en inspoelingslagen zijn bij deze gronden over het algemeen slecht ontwikkeld.

2.3 ARCHEOLOGIE

2.3.1 BEKENDE ARCHEOLOGISCHE WAARDEN

Bijlage 7 toont de locaties van de bekende archeologische waarden en de uitgevoerde archeologische onderzoeken in de omgeving van het plangebied. In het onderzoeksgebied zijn diverse waarnemingen bekend. Beide waarnemingen bevinden zich binnen een AMK terrein (nummer 15270, zie 2.3.2).

Zaakidentificatienummer 3010634100 betreft resten van een fundament en botresten in graven die horen bij (de voorgangers van) de Laatmiddeleeuwse Protestantse kerk van Schildwolde. De vondstmelding bevindt zich op ongeveer 70 m ten zuidwesten van het plangebied.

Zaakidentificatienummer 3276389100 betreft meerdere fragmenten gebruiksaardewerk uit de 16^e – 20^e eeuw en enkele fragmenten Middeleeuws aardewerk. Deze zijn gevonden tijdens het uitgraven van een vijver op de locatie van de oude viskenij (visvijver of bewaarplaats voor verse vis) die in 1845 bij de bouw van de huidige pastorie is gedempt. De vondstmelding bevindt zich op ongeveer 100 m ten zuiden van het plangebied. Voor zover deze resten uit de demplagen komen, dan kunnen ze van elders afkomstig zijn. Daarover wordt in Archis3 niet gerept.

Ver buiten het onderzoeksgebied, maar wel op de grondmorenerug bij Hellum en Siddeburen, zijn diverse resten uit de prehistorie (overwegend Neolithicum) bekend.

2.3.2 AMK-TERREINEN

AMK-terreinen (= Archeologische Monumentenkaart) zijn terreinen waarvan bekend is dat zich archeologische resten in de grond bevinden. Het archeologisch belang daarvan is bovendien gewaardeerd. Zo zijn er AMK-terreinen van archeologische waarde en van hoog, zeer hoog archeologisch belang en wettelijk beschermde AMK-terreinen van zeer hoog archeologisch belang).

Binnen het onderzoeksgebied – ruwweg 30 m ZW van het plangebied - is onderstaand AMK-terrein 15270 geregistreerd: Dit betreft de omgeving van de kerk van Schildwolde. Het dorp is ontstaan op een zandrug. In 1204 werd er door Premonstratenzers het klooster *Gratiae Sanctae Mariae* gesticht, ten zuidwesten van het plangebied. Het klooster werd in 1594 afgebroken. De kloosterwierde is in de 19de eeuw afgegraven. De toren van de kerk is in circa 1250 gebouwd. De kerk is 17de -eeuws.⁸

2.3.3 GEMEENTELIJKE VERWACHTINGSKAART

Op de gemeentelijke verwachtingskaart (bijlage 5) ligt het plangebied in een zone met een archeologische waarde 3. Dit houdt in dat er een hoge verwachting geldt voor resten die te maken hebben met historische elementen zoals dorpskernen. Het plangebied ligt in de historische kern van Schildwolde.

⁸ Archis.cultureelerfgoed.nl

2.3.4 EERDER ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

In de omgeving van het plangebied hebben eerder archeologische onderzoeken plaatsgevonden. De onderzochte locaties zijn afgebeeld in bijlage 7. Zaakidentificatienummers 2392346100 en 2116654100 betreffen bureauonderzoeken en zaakidentificatienummer 5058680100 betreft een archeologische begeleiding die nog niet is afgerond (eerste bevindingen nog niet gepubliceerd).

Zaakidentificatienummer 2117197100 betreft een booronderzoek uitgevoerd in 2006 door het toenmalige Archaeological Research en Consultancy.⁹ De vondstmelding bevindt zich op ongeveer 390 m ten zuidoosten van het plangebied. Dit onderzoek beslaat een groot gebied waarvan maar een klein deel relevant is voor dit onderzoek. Specifiek zijn voor dit onderzoek alleen boring 75, 76 en 78 van belang. In deze boringen is een verstoord pakket van 40 – 55 cm -mv aangetroffen. Dit pakket sluit rechtsreeks aan op de C-horizont (dekzand). Vanwege de resultaten van omliggende boringen konden archeologische vondsten niet worden uitgesloten. Daarom werd geadviseerd om het traject tussen boring 61 t/m 101 archeologisch te laten begeleiden.

2.4 HISTORIE

Het huidige Schildwolde is rond de 12^e eeuw is gesticht om vandaar uit het omliggende hoogveen te ontginnen.¹⁰ Als zodanig heeft het diverse voorgangers gehad. De oudste voorganger is in de 10^e (mogelijk al de 9^e) eeuw ontstaan ten westen van de glaciale rug om van daaruit het veengebied te ontginnen. Samenhangend met voortschrijdende veenontginningen is het dorp in meerdere fasen opgeschoven tot de huidige locatie. De oudste kerk lag ter hoogte van de huidige Hoofdstraat die over de keileemrug liep. Aan dezelfde weg liggen ook de veenontginningsdorpen Hellum en Siddeburen. Schildwolde is voortgekomen uit *Scelduualda* of *Scalduualda*. De benaming is afgeleid van het Oudfriesse 'scald' wat drassig land betekent. Met de uitgangsvorm 'uualda' krijgt het de betekenis 'moerasland'.

De oude kerk van Schildwolde ligt ongeveer 45 m ten zuidwesten van het plangebied. Het huidige gebouw dateert uit 1686. Vermoedelijk heeft deze voorlopers gehad. In de kerkvloer is een grafzerk uit 1601 aanwezig en op het kerkhof achter de kerk zijn enkele 17e eeuwse grafzerken bewaard gebleven.¹¹ De kerktoren (de Juffertoren) dateert rond 1250. Het is één van de drie Juffertorens in Groningen, met een karakteristieke torenspits van gemetselde bakstenen.

Op een tamelijk nauwkeurige tekening uit 1765 (zie onder) is onder andere de Hoofdweg aangegeven, samen met een aantal karakteristieke gebouwen in en langs deze weg. De locatie van het plangebied is hierop ingetekend. Op de kaart is de

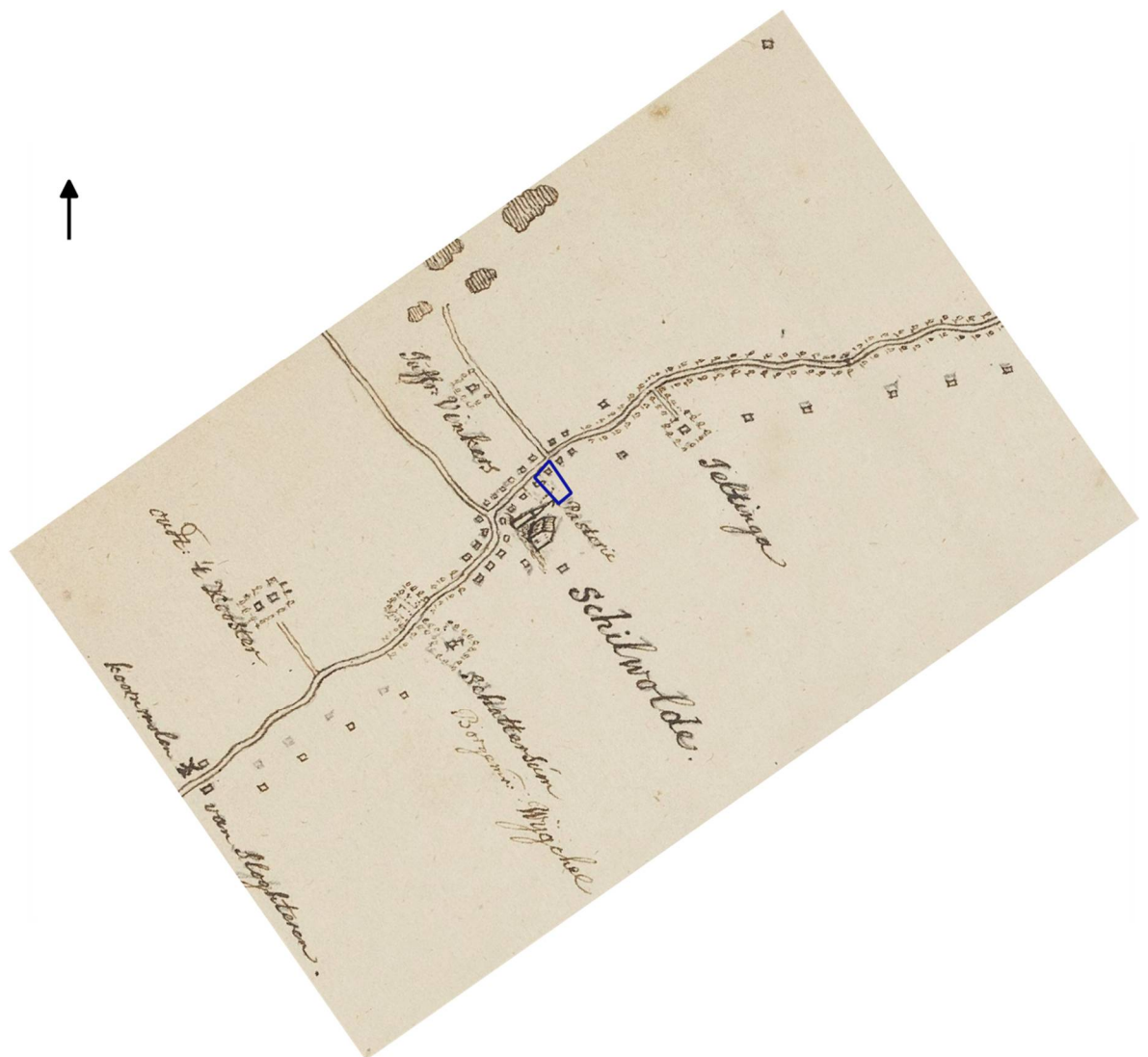
⁹ Mulder en Buitenhuis 2006

¹⁰ bron: Haartsen e.a., 2009

¹¹ bron: dorpsbelangenschildwolde.nl

pastorie aangegeven, pal naast en mogelijk deels overlappend met het plangebied.¹² Noordelijk van het plangebied ligt een huis genaamd 'Juffer Vinkers'. Oostelijk (ter hoogte van de Hoofdweg nummer 219) ligt het erf Jeltinga, een omgracht steenhuis/boerderij. Zuidwestelijk lag het buitenhuis of de borg Schattersum, dat tenminste tot 1584 is terug te voeren.

Nog wat verder in westelijke richting is Oudt 't Klooster aangegeven, waarbij twee gebouwen (boerderijen) zijn ingetekend. Langs de weg die later als Hoofdweg wordt aangegeven zijn talloze kleinere woningen aangegeven, waaronder in het plangebied. Zeer waarschijnlijk zijn deze woningen qua locatie en omvang niet nauwkeurig aangegeven, maar indiceren ze alleen aan dat langs de weg geconcentreerde bebouwing voorkomt.

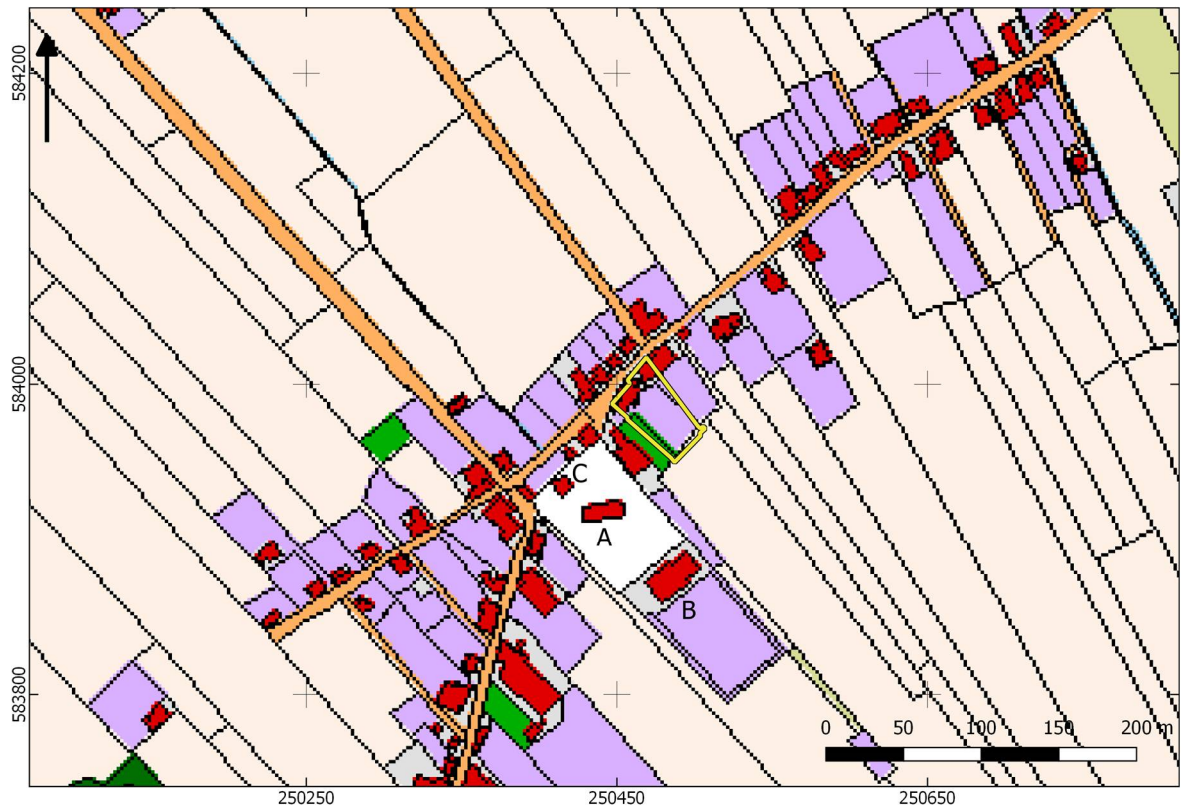

Afbeelding 4. Kaart uit 1765. Bron: beeldbankgroningen.nl, Gn_GRA_1536_2240.

¹² waarschijnlijk liep de pastorie niet tot in het plangebied door en is de overlapping te wijten aan een onvoldoende detailniveau van de kaart.

Op de eerste kadastrale kaart (circa 01832)¹³ maakt het plangebied onderdeel uit van de historische kern van Schildwolde (zie onderstaande afbeelding). Het terrein is op de OAT (Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel) aangeduid als woning met tuin. Het linkerpand in het plangebied is een bakkerij annex woning en het rechterpand is een woning van een koopman.

De Juffertoren (c) en de hervormde kerk (b) bestaan nog steeds (beschermde monumenten); de pastoriewoning die op onderstaande kaart is afgebeeld bestaat niet meer; de huidige pastoriewoning is in 1896 gebouwd. De huidige bebouwing in het plangebied dateert uit 1955 – 1967.¹⁴

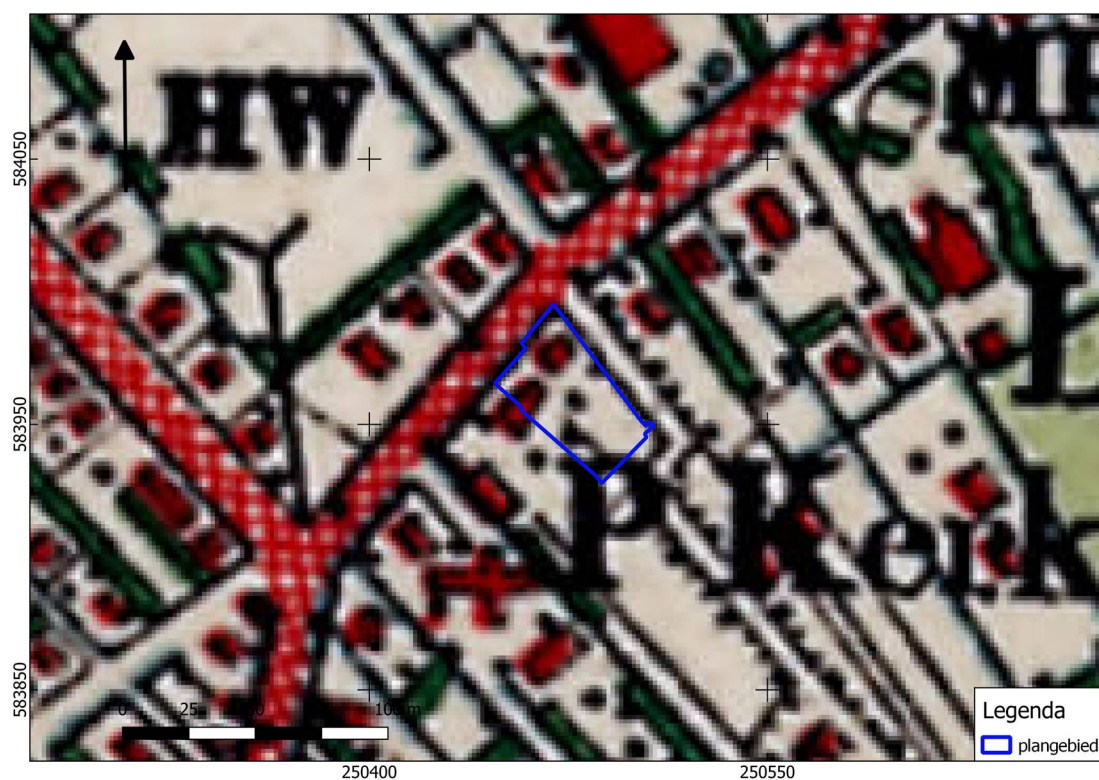

Afbeelding 5. Uitsnede uit de eerste kadastrale kaart, circa 1832. De locatie van het plangebied is geel omlijnd. Beige: bouwland, groen: boomgaard, oranje: weg, paars: tuin, rood: bebouwing. Bron: hisgis.nl.

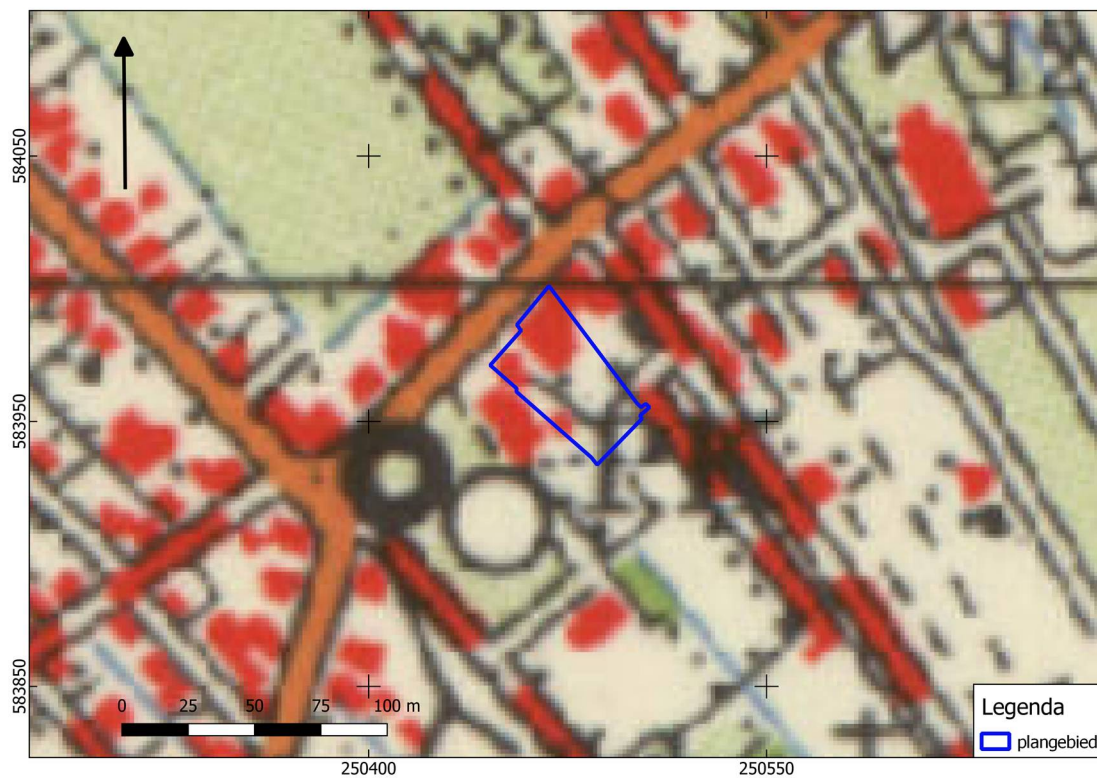
Op de topografische kaart van 1909 (zie Afbeelding 6) is de bebouwing rondom het plangebied verder toegenomen. Deze ontwikkelingen in de bebouwing zijn weergegeven op de topografische kaarten van 1962 en 1984 (Afbeelding 7 en Afbeelding 8).

¹³ bron: hisgis.nl

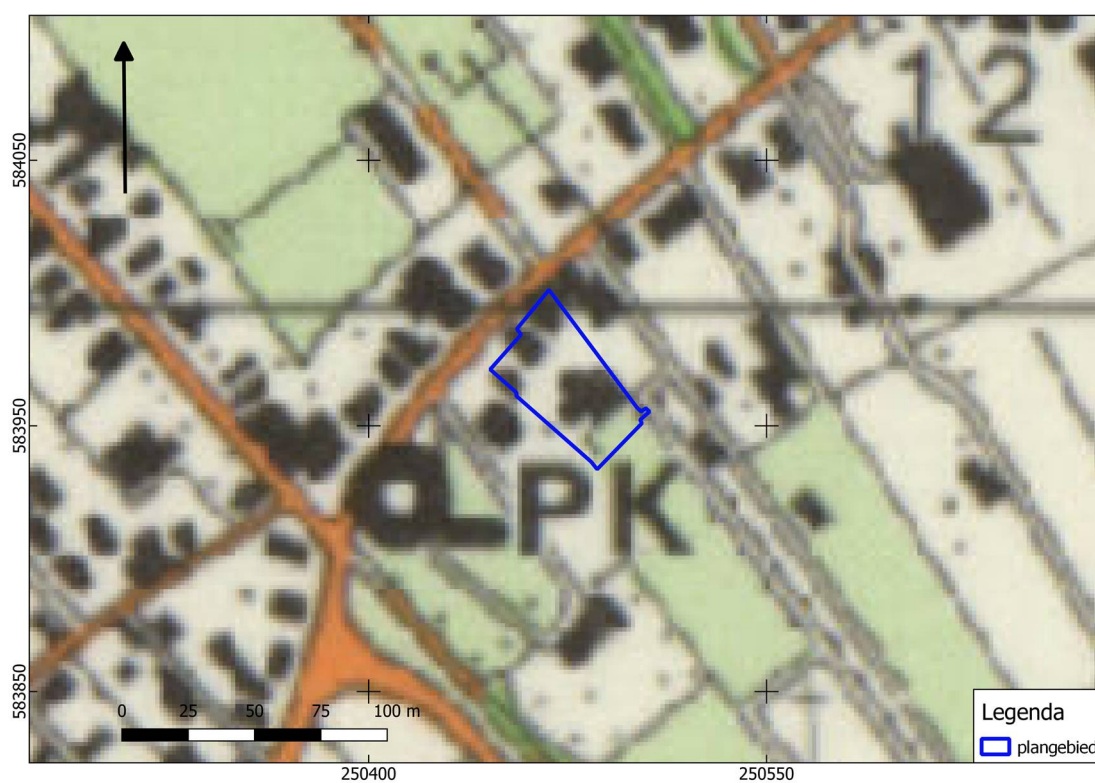
¹⁴ bron: bagviewer.nl

Afbeelding 6. Uitsnede uit de topografische kaart van 1909. Bron: topotijdreis.nl.

Afbeelding 7. Uitsnede uit de topografische kaart van 1962. Bron: topotijdreis.nl.

Afbeelding 8. Uitsnede uit de topografische kaart van 1984. Bron: topotijdreis.nl.

HOOFDSTUK **3** CONCLUSIE EN VERWACHTINGSMODEL

3.1 CONCLUSIE

Op basis van de inventarisatie kan het volgende geconcludeerd worden.

Het plangebied ligt op een grondmorenerug, gevormd in de voorlaatste ijstijd. Tegen het einde van de laatste ijstijd raakte het plangebied bedekt met een pakket dekzand van circa 1 m of meer. Tussen 2750 en 1500 v. Chr. raakte de omgeving van de grondmorenerug bedekt met veen. Door de wat hogere ligging raakte het plangebied pas rond 1500 – 500 voor Chr. met veen begroeid. Het veen kon zich handhaven tot aan de laatmiddeleeuwse veenontginningen, maar is – in ieder geval ter hoogte van het plangebied – nagenoeg verdwenen.

Bodemkundig ligt het gebied in een zone met laarpodzolgronden. Het eerddek bestaat waarschijnlijk uit omgewerkte veengronden met zandbijmenging. In de omgeving van het plangebied zijn archeologische resten uit de Middeleeuwen – Nieuwe Tijd bekend. In de wijde omgeving zijn ook resten uit de steentijd aangetroffen.

Het plangebied ligt in de onmiddellijke nabijheid van de oude kerktoren die rond 1250 na Chr. is gebouwd. De kerk lag meestal centraal in oude stads- en dorpskernen. De huidige Hoofdweg is waarschijnlijk tot in de Late Middeleeuwen (12^e eeuw) terug te voeren. Het plangebied was met zekerheid vanaf 1832 en waarschijnlijk ook al in 1765 bebouwd. Gezien de ligging nabij de kerk en langs de Hoofdweg is de kans groot dat het plangebied al vanaf de Late Middeleeuwen bebouwd is geweest. Typische veenontginningshuisjes waren tot in de vorige eeuw vaak van plaggen opgetrokken, al zijn in de directe omgeving van de kerk waarschijnlijk vooral beter gebouwde woningen van notabelen en dergelijke te verwachten. Dergelijke panden waren opgetrokken van baksteen en/of hout, al dan niet met leem. Dergelijke gebouwen hadden een fundering nodig die zich tot een bepaalde diepte in de bodem uitstrekte. De huidige panden zijn in de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw gebouwd. In deze periode werd het vaak noodzakelijk te gezien om het gehele terrein bouwrijp te maken, wat inhield dat de bodem soms tot grote diepte werd vergraven, vaak tot ver voorbij de contouren van de te bouwen panden.

3.2 VERWACHTINGSMODEL

In het plangebied kunnen resten vanaf het Laat-Paleolithicum tot aan het begin van de veengroei (ongeveer Midden-Bronstijd) worden verwacht. De grondmorenerug waarop het plangebied lag was mogelijk een aantrekkelijke vestigingslocatie in de periode Midden-Neolithicum en de Bronstijd (periode van vroege landbouwers) en

wellicht ook de periode Laat-Paleolithicum – Vroeg-Neolithicum (jagers/verzamelaars). De waarschijnlijk veelbewogen bebouwingsgeschiedenis van het plangebied maakt het echter onwaarschijnlijk dat nog resten uit de prehistorie bewaard zijn gebleven. Voor deze perioden wordt daarom een lage verwachting aangehouden.

Het plangebied ligt in het oude centrum van Schildwolde, dat vanaf de 12^e eeuw bewoond is. Voor wat betreft resten van bebouwing vanaf de 12^e eeuw kan een hoge verwachting worden aangehouden. Van de vroegste gebouwtjes in het plangebied (waarschijnlijk plaggenhutten) is waarschijnlijk weinig meer terug te vinden. Van panden uit latere perioden kunnen nog funderingsresten worden verwacht. Daarnaast zijn vanaf de 12^e eeuw sporen van erfinrichting te verwachten (afvalkuilen, waterputten, beerputten en dergelijke). De diepere delen hiervan kunnen nog goed bewaard zijn gebleven. Op de locatie van het plangebied kunnen oude ophooglagen worden verwacht. Dergelijke lagen zijn kenmerkend voor oude dorps- en stadskernen en bestaan uit afvallagen (overwegend humeus zand met baksteen, natuursteen, kalk, verbrande leem, houtskool, (verbrand) dierlijk botmateriaal en dergelijke). In oude middeleeuwse dorpskernen bereiken dergelijke lagen vaak een dikte van 50 – 100 cm of meer. De huidige bebouwing dateert uit de vroege tweede helft van de vorige eeuw. Aangenomen mag worden dat tijdens de bouw bodemverstoring is opgetreden, waarbij oudere resten zijn aangetast.

Eventuele nederzettingen uit de steentijd hebben een omvang van 50 – 200 m² (kleine variant) of 200 – 1000 m² (middelgrote variant). Nederzettingen uit de periode Bronstijd – middeleeuwen hebben meestal een omvang tussen 500 – 2000 m² (huisplaats) of meer dan 8000 m² (dorp).¹⁵

Deze resten liggen in de top van de natuurlijke ondergrond (dekzand), mogelijk dicht onder ophogingslagen. De natuurlijke bodem wordt hier gevormd door dekzand waarin zich een podzol heeft ontwikkeld. Eventuele resten bestaan uit vuursteenstrooiingen (voornamelijk Neolithicum, in mindere mate Bronstijd). Daarnaast kan (gefragmenteerd) aardewerk worden verwacht, evenals houtskool, verbrande huttenleem en natuursteen.

Vanaf ongeveer de 17^e eeuw is ook baksteen te verwachten (rurale gebieden; in bewoningskernen al eerder). Deze vondstcategorieën bevinden zich aan of in het pleistocene zand of in ophogingslagen. Daarnaast kunnen grondsporen worden verwacht. Het gaat daarbij overwegend om paalkuilen, greppels en afvalkuilen en dergelijke. Deze bevinden zich in ophogingslagen en/of daaronder, in de top van de pleistocene ondergrond. Grondsporen kunnen zich tot op grote diepte uitstrekken.

3.3 ADVIES

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek worden archeologische resten verwacht, met name vanaf de 12^e eeuw. De geplande bodemingrepen zullen deze resten zeer waarschijnlijk aantasten. De kans dat de bodem verstoord is is overigens ook groot. We adviseren daarom vervolgonderzoek aan in de vorm van een verkennend booronderzoek. Hierbij worden verspreid over de toegankelijke delen van het plangebied circa zes grondboringen gezet. De boringen hebben tot doel het archeologische verwachtingsmodel te toetsen en zo nodig aan te vullen. Met dit booronderzoek wordt de bodemopbouw in kaart gebracht. Aangezien de daadwerkelijke bodemopbouw in het plangebied niet precies bekend is, vormt een verkennend booronderzoek de aangewezen onderzoeksmethode. Op basis van de

¹⁵ bron: Tol e.a., 2006.

resultaten van dit onderzoek kunnen kansrijke delen worden geselecteerd voor eventueel vervolgonderzoek, terwijl delen met geen of weinig kansrijke delen van vervolgonderzoek kunnen worden uitgesloten. De gemeente Midden-Groningen gaat akkoord met dit advies, met dien verstande dat het booronderzoek dient te worden uitgevoerd door een (prospectie)archeoloog met ervaring in bebouwd gebied.

literatuur

- Berendsen, H.J.A., 2005 (1997). *Landschappelijk Nederland. De fysisch geografische regio's*. Assen.
- Berendsen, H.J.A., 2008. *De vorming van het land*. Assen.
- Borsboom, A.J. en J.W.H.P. Verhagen, 2012. KNA Leidraad Inventariserend Veldonderzoek. Deel: Proefsleuvenonderzoek (IVO-P). Gouda.
- Bosch, J.H.A., 2008. *Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 1.1. Op basis van de Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 5.2. Deltares-rapport 2008-U-R0881/A*.
- Haartsen A. en N. Brand, 2009. *Ontgonnen verleden. Regiobeschrijvingen provincie Groningen. Ministerie van LNW*.
- Mulder, E.F.J. de., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen.
- Mulder, S.A. en Buitenhuis, H., 2006, *Een archeologisch bureau-onderzoek en een inventariserend veldonderzoek (IVO) voor het tracé van een rioolwaterpersleiding tussen Siddeburen en Foxhol, gemeenten Slochteren en Hoogezand-Sappemeer (Gr.)*. Groningen.
- Nederlands Normalisatie-instituut, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*, Nederlands Normalisatie-instituut Delft.
- Tol, A.J., J.W.H.P. Verhagen en M. Verbruggen, 2012. *Leidraad inventariserend veldonderzoek; Deel: karterend booronderzoek v2*. SIKB
- Vos, P., M. van der Meulen, H. Weerts en J. Bazelmans 2020. *Atlas van Nederland in het Holoceen. Landschap en bewoning vanaf de laatste ijstijd tot nu*. Amsterdam.

Archeologische databases/internetbronnen

ArchisIII
www.boorstaten.nl
www.topotijdreis.nl
www.hisgis.nl
www.grondwatertools.nl
www.kadastralekaart.com

Gebruikte kaarten

Historische kaarten vanaf 1890 tot en met 2015. Bron: www.topotijdreis.nl.
Geraadpleegd op 11-8-2022

Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2), nauwkeurigheid Z-waarde <= 5 cm. Bron: www.ahn.nl. Geraadpleegd op 10-8-2022

Kaart waarnemingen, AMK-terreinen en onderzoeksmeldingen. Bron: www.zoeken.cultureelerfgoed.nl. Geraadpleegd op 10-8-2022

Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Bron: www.pdok.nl. Geraadpleegd op 10-8-2022

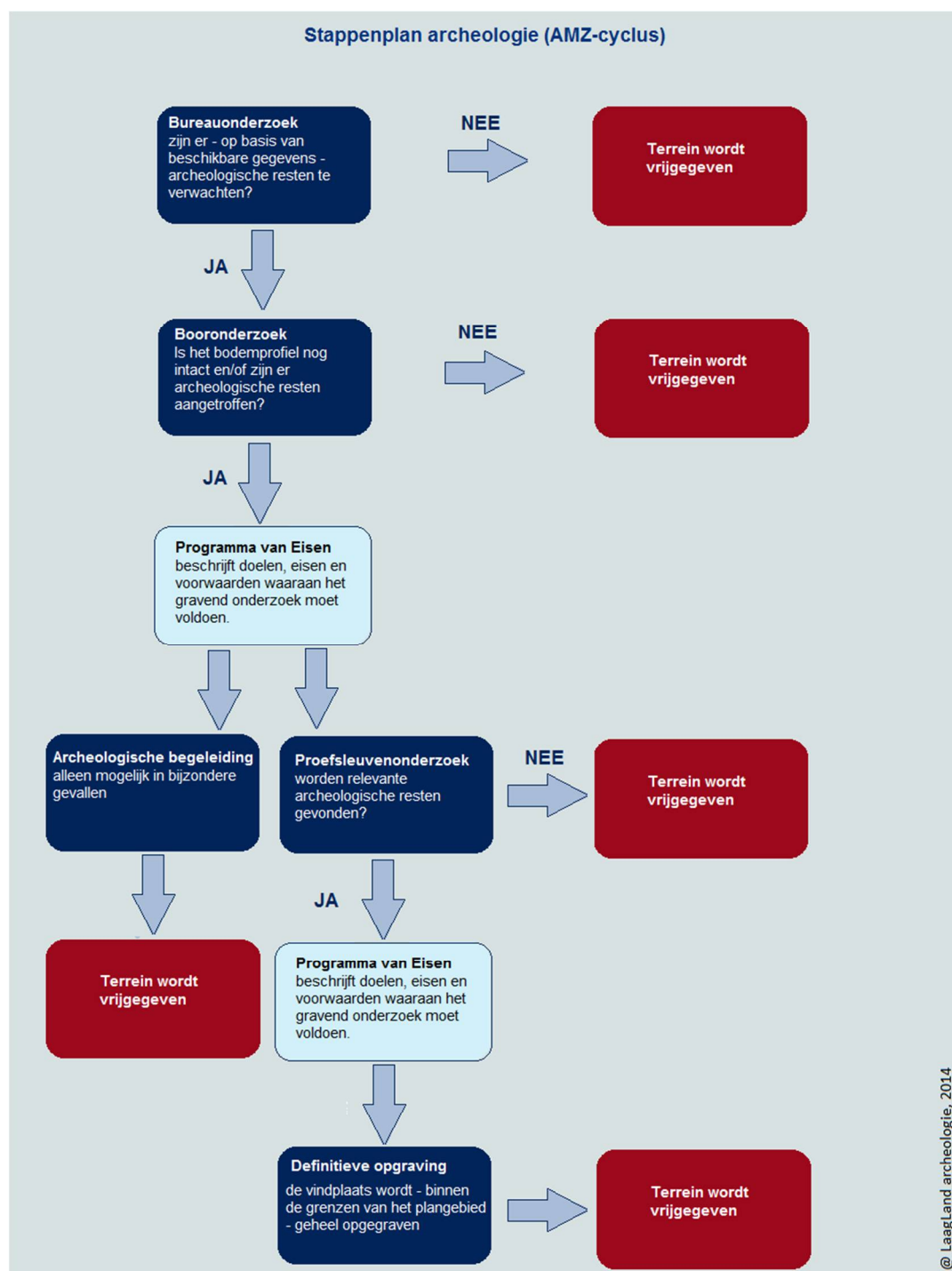
Archeologisch bureauonderzoek Hoofdweg 133 te Schildwolde, gemeente Midden-Groningen,
Groningen

gemeentelijke archeologische verwachtingskaart. Bron: gemeente Midden-Groningen.
Geraadpleegd op 10-8-2022

Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000. Bron: www.pdok.nl.
Geraadpleegd op 10-8-2022

Topografische kaart, schaal 1:10.000. Bron: www.pdok.nl. Geraadpleegd op 10-8-
2022

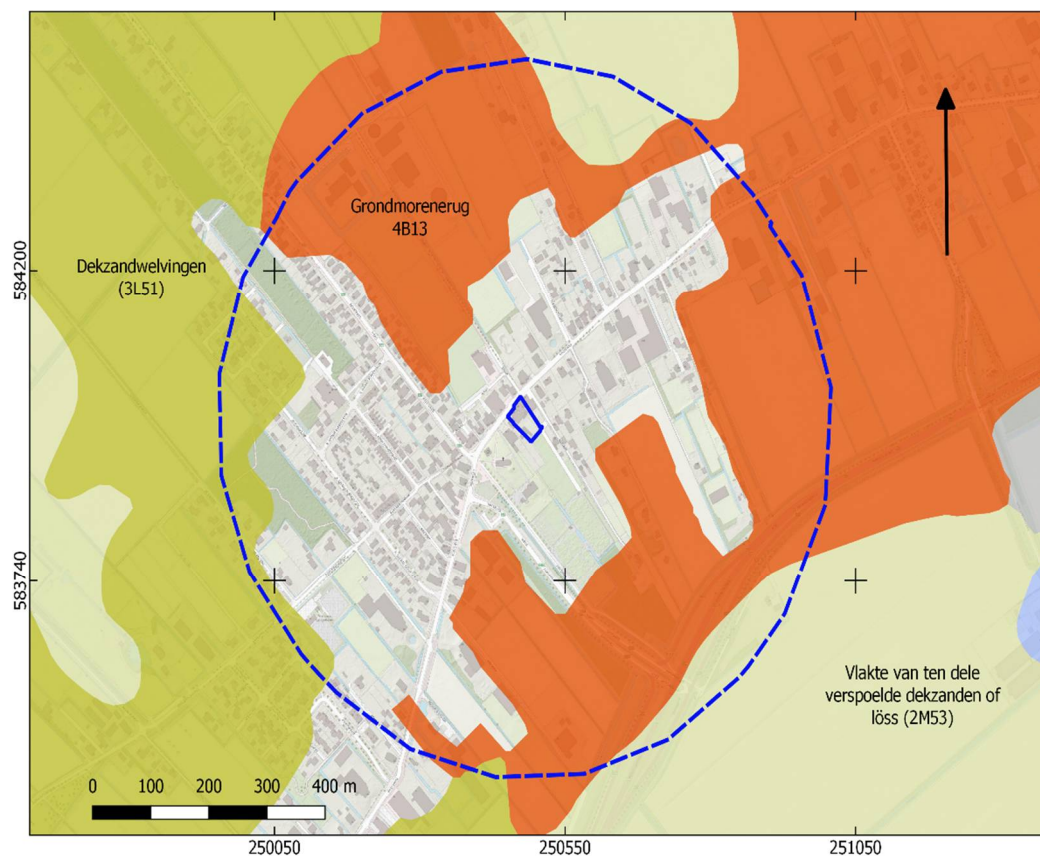
BIJLAGE 1 AMZ-CYCLUS

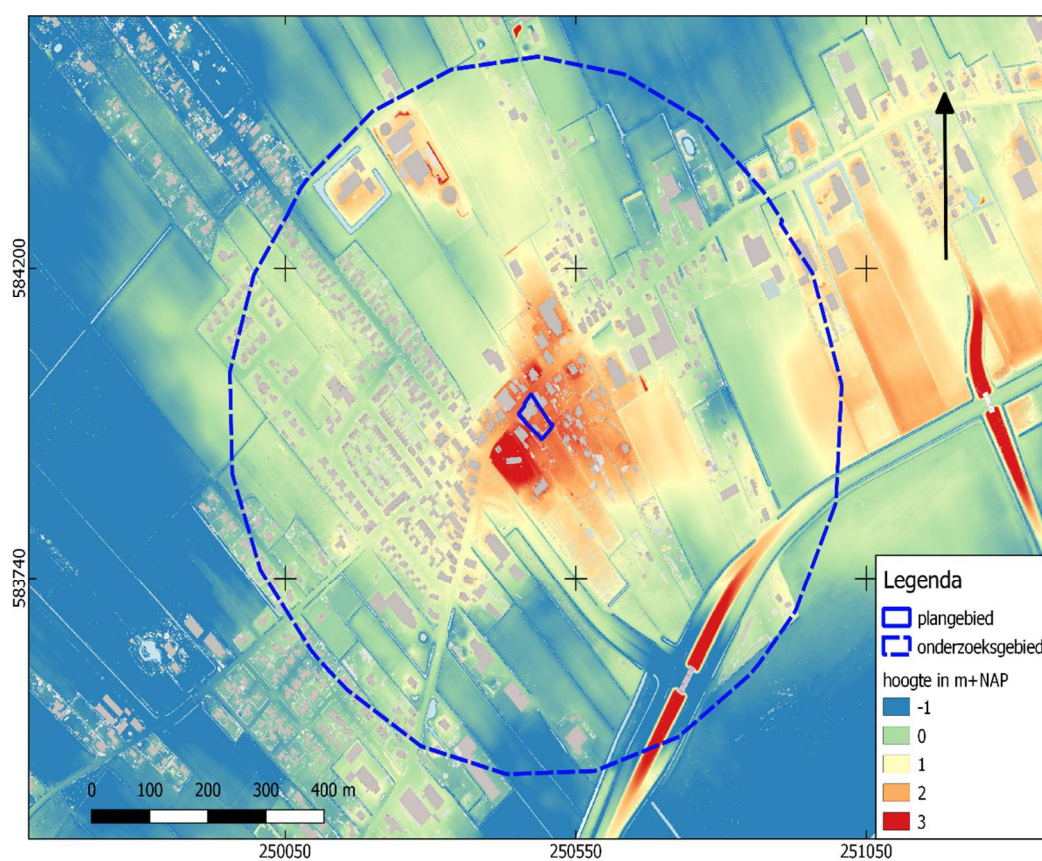
BIJLAGE 2 ARCHEOLOGISCHE PERIODEN

Archeologische perioden			Datering	
Nieuwe tijd	C		-1795	
	B		-1650	
	A		-1500	
Middeleeuwen	Laat		-1250	
	Vol		-1050	
	vroeg	Ottoons	900	
		Karolingisch	725	
		Merovingisch	450	
Romeinse tijd	Laat		-270	
	Midden		70 na Chr.	
	Vroeg		-15 voor Chr.	
Prehistorie	IJzertijd	Laat		-250
		Midden		-500
		Vroeg		-800
	Bronstijd	Laat		-1100
		Midden		-1800
		Vroeg		-2000
	Neolithicum	Laat		-2850
		Midden		-4200
		Vroeg		-4900/5300
	Mesolithicum	Laat		-6450
		Midden		-8640
		Vroeg		-9700
	Paleolithicum	Jong		-35.000
		Midden		-250.000
		Oud		
@ Laagland Archeologie, 2014				

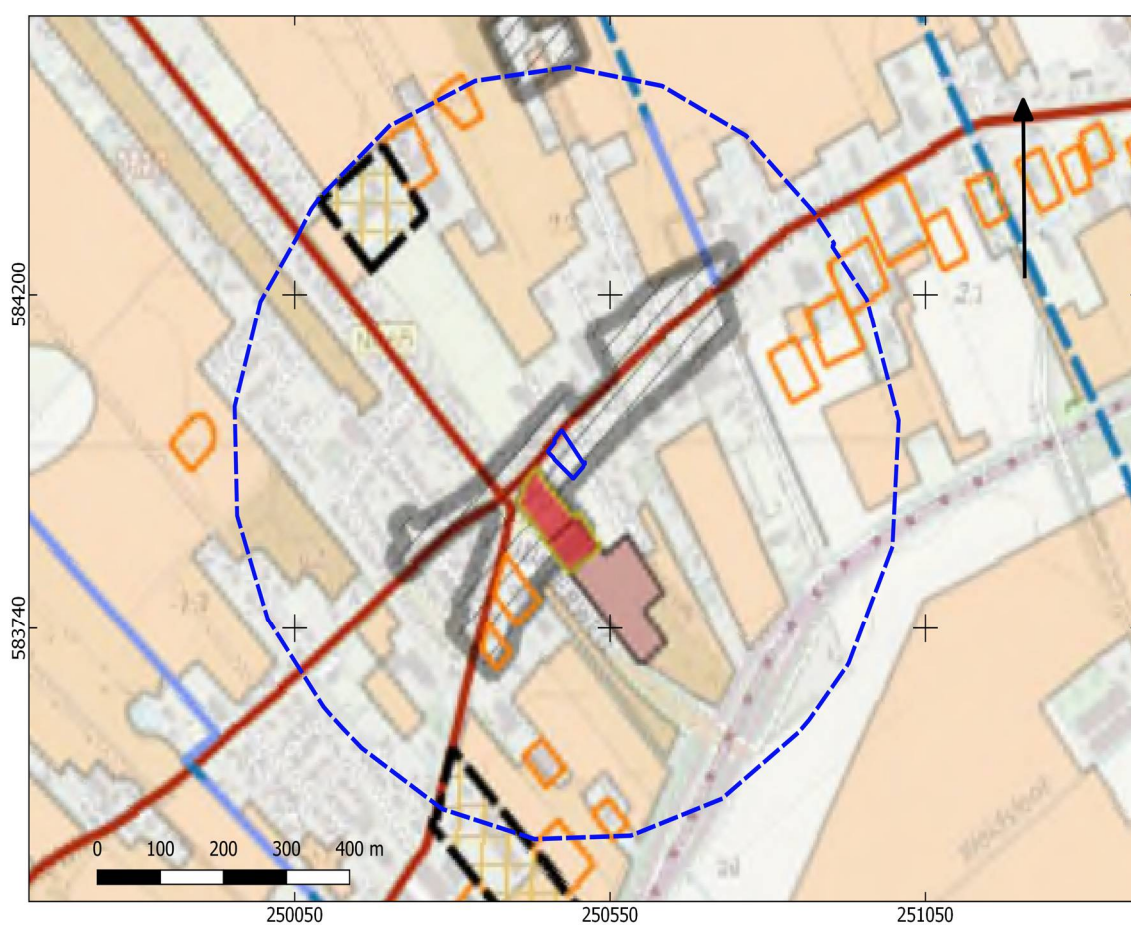
BIJLAGE 3 GEOMORFOLOGISCHE KAART

BIJLAGE 4 ACTUEEL HOOGTEBESTAND NEDERLAND

BIJLAGE 5 GEMEENTELIJKE ARCHEOLOGISCHE VERWACHTINGSKAART

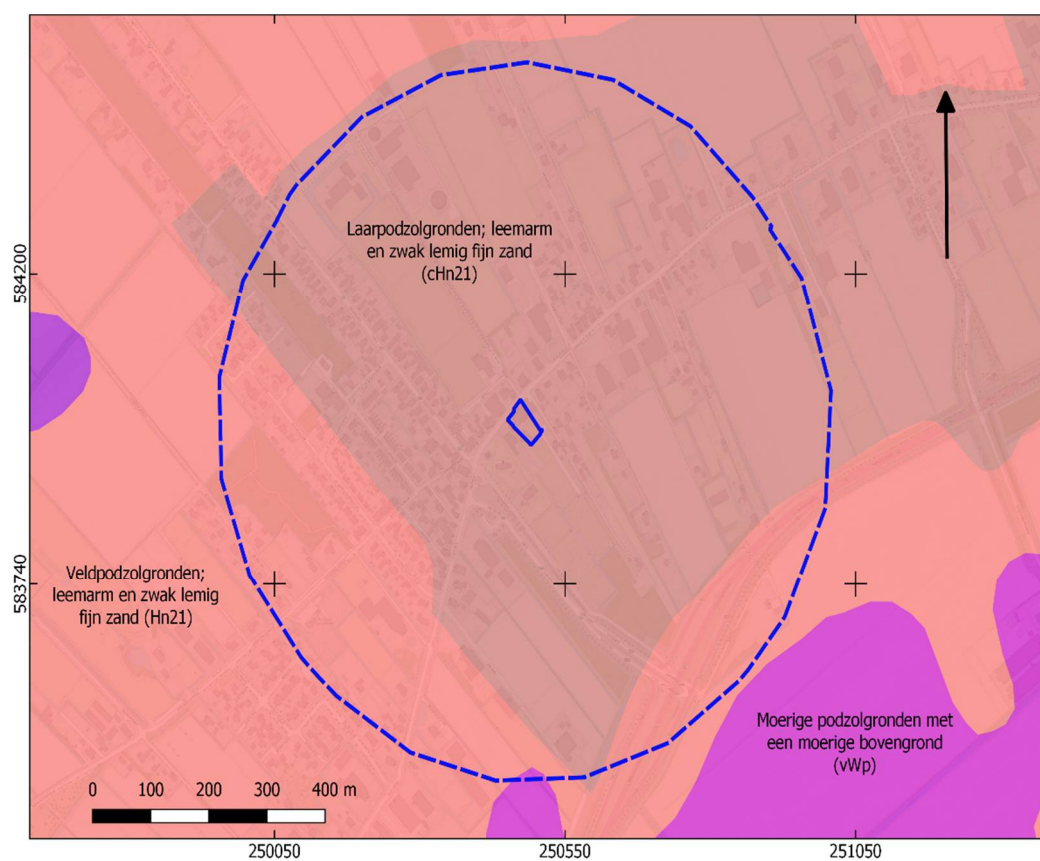

Legenda

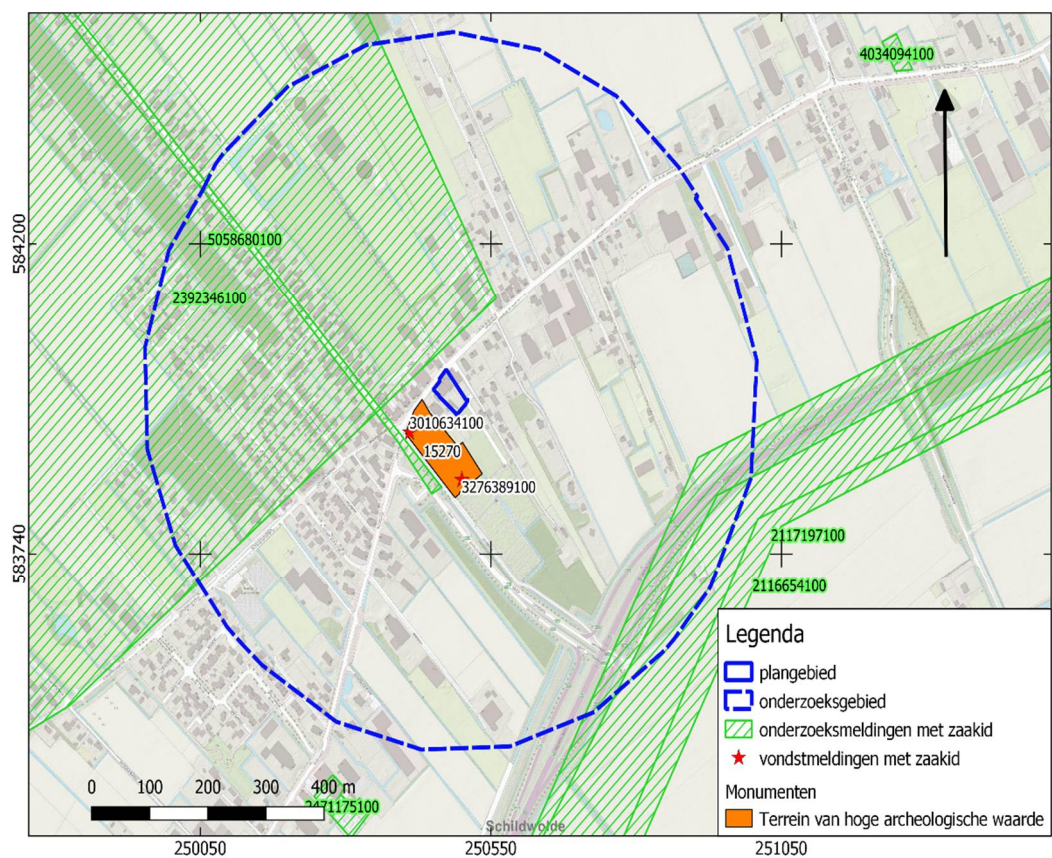
- Terrein van hoge archeologische waarde
- AMKterreinen
- Borgen steenhuisen buitenplaatsen
- Religieuze gebouwen en begraafplaatsen
- Historische boerderijplaatsen
- Historische kern bebouwing

- Historische wegen en dijken
- Weg aanwezig
- Archeologische verwachting
- HOOG
- Historische waterlopen
- Nog aanwezig
- Verdwenen

BIJLAGE 6 BODEMKAART

BIJLAGE 7 WAARNEMINGEN, AMK- TERREINEN EN ONDERZOEKSMELDINGEN

BIJLAGE 8 VERKLARENDE

WOORDENLIJST

AMK-terreinen - De AMK (Archeologische Monumentenkaart) is een bestand van alle bekende, behoudenswaardige archeologische terreinen in Nederland. Op de kaart staan terreinen van archeologische, hoge archeologische en zeer hoge archeologische waarde (al dan niet wettelijk beschermd) aangegeven. De AMK wordt niet meer geactualiseerd.

Bronstijd - In de Bronstijd (2.000 – 800 voor Chr.) werden voor het eerst voorwerpen van brons – een legering van koper en tin – gemaakt, hoewel vuursteen nog steeds breed toegepast werd. Aardewerk uit deze periode is meestal zeldzaam en van slechte kwaliteit ('hondebrokaardewerk'). Waarschijnlijk werden veel tradities en gebruiken uit het Neolithicum in deze periode voortgezet, waaronder aanvankelijk het gebruik overledenen in grafheuvels bij te zetten. Later, rond 1.200 voor Chr. werd begraving vervangen door crematies, die in urnenvelden en soms ook in oudere grafheuvels werden bijgezet.

Es – een es (enk, eng) is een areaal bouwland dat door meerdere grondgebruikers wordt gebruikt. Een es is ruimtelijk begrensd en als zodanig herkenbaar, maar de individuele percelen zijn niet gescheiden door duidelijk herkenbare grenzen.

Formatie van Drenthe – de sedimenten van de Drentheformatie bestaan overwegend uit matig fijn tot uiterst grof grindhoudend zand, klei en leem. Deze sedimenten zijn gevormd door of nabij het landijs tijdens het Saalien.

IJzertijd - In de IJzertijd (800 – 12 voor Chr.) werden de eerste ijzeren voorwerpen gemaakt. IJzer was harder dan brons en ijzererts was veel breder beschikbaar dan de grondstoffen voor brons (koper en tin). Het winnen en smeden van ijzer vereiste echter veel kunde en kennis. Naast aardewerk worden vanaf deze periode soms resten van ijzeroventjes gevonden of afval dat is ontstaan bij ijzerwinning. Op de hogere zandgronden kwamen *celtic fields* (raatakkers) tot ontwikkeling. Dit waren akkercomplexen die zich soms tot over een groot gebied konden uitstrekken en gekenmerkt werden door relatief kleine akkertjes die omgeven werden door raatvormige wallen. Men woonde temidden van de akkers. Ten opzichte van de voorgaande en latere perioden werden vaak nattere gronden opgezocht. Vanaf de IJzertijd ook werden de zeekleigebieden in gebruik genomen.

Laagpakket van Gieten – behoort tot de Formatie van Drenthe. Het Gieten Laagpakket bestaat uit keileem – een mengsel van grindhoudende klei en leem – afgezet in grondmorenes onder de toenmalige ijskap. De top is soms zandig (keizand; Laag van Gasselte). Keizand is gevormd door verwering en het uitwassen van fijnere fracties na afzetting.

Middeleeuwen - De Middeleeuwen duurden van 450 – 1500 na Chr. Over de periode vlak na het definitieve vertrek van de Romeinen uit Nederland is weinig bekend. Tot op heden zijn relatief weinig vindplaatsen uit deze periode aangetroffen. Er zijn sterke vermoedens dat resten uit deze periode voor een belangrijk deel onder de huidige oude stads- en dorpskernen en oude akkercomplexen liggen. Vanaf ongeveer de 10^e eeuw ontstaat er weer enige stabiliteit en is sprake van een min of meer centraal gezag. De maatschappij raakt gefeodaliseerd. In deze periode werd een begin gemaakt met de ontginning van veen, heide en bos.

Neolithicum - Het Neolithicum (5.300 – 2.000 voor Chr.) wordt gekenmerkt door een overschakeling van jagen/verzamelen naar landbouw en veeteelt. De mens ging zich op een min of meer vaste locatie vestigen. Aanvankelijk werd daarnaast nog gejaagd en

verzameld, maar meer en meer werd de mens agrariër. Doordat men zich op een locatie kon vestigen, namen de materiële bezittingen sterk toe. Men bouwde boerderijen en andere constructies en creëerde voorwerpen van aardewerk en geslepen steen. De bevolking kon groeien en de samenlevingen werden complexer. Uit deze periode zijn hunebedden en grafvelden/-heuvels bekend.

Paleolithicum - Gedurende het Paleolithicum (300.000 – 8.800 voor Chr.) is Nederland wel bezocht door de mens (*Homo Sapiens Sapiens* en *Homo Sapiens Neanderthalensis*) gedurende de warmere perioden. Sporen zijn echter schaars en vaak verstoord. De mens trok destijds als jager/verzamelaar rond in kleine groepen. Afhankelijk van het seizoen en aanwezige voedselbronnen werden steeds wisselende, tijdelijke kampementen bewoond.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) – De RCE is een onderdeel van het ministerie van OCW. Het voert wet- en regelgeving uit, ontwikkelt kennis en geeft advies over rijksmonumenten, landschap & omgeving, archeologie en roerend erfgoed.

Saalien – een geologische periode in het Pleistoceen die duurde van 236 – 126 duizend jaar geleden. Het Saalien was de voorlaatste ijstijd (voorlaatste glaciaal). Gedurende deze periode kwam het landijs tot in Midden-Nederland.